

Bp Andrzej Franciszek Dziuba, *Kardynał Stefan Wyszyński Prymas Polski a Skierniewice i Ziemia Skierniewicka*, Miejska Biblioteka Publiczna im. Władysław Reymonta w Skierniewicach, Skierniewice 2022, ss. 396, ISBN 978-83-61286-19-6 [recenzja].

Pielgrzymujący lud Boży Nowego Przymierza jako wspólnota apostołów i uczniów z czasem rozrastał się w wielką rodzinę zwiastującą nieustrudzenie orędzie Ewangelii Jezusa Chrystusa. Ofiarowana w początkach moc Ducha Świętego staje się nową mocą w tym dziele szerzenia dobrej nowiny. To Duch Święty będzie towarzyszył całym dziełom Kościoła. Nauczanie i głoszenie oraz czynione świadectwo tylko dzięki tym darom mogą osiągnąć niewyobrażalne skutki zbawcze, budowane na drogach ewangelicznego życia.

Zapoczątkowane mesjańskie dzieło Jezusa Chrystusa z czasem stało się w świecie widzialnym znakiem różnorodnych struktur, które kontynuują ewangeliczne przesłanie „idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody” (Mt 28,19). Z czasem powstały różne wspólnoty, parafie, diecezje i bardziej zorganizowane lokalne Kościoły. W tym uniwersalnym dziele jest także Kościół w Polsce, i to od ponad tysiąca lat (chrzest księcia Mieszka I w 966 roku). W czasach po II wojnie światowej, od 1947 r., po nagłej śmierci kard. Augusta Hlonda, prymasa Polski, znaczącą postacią jest kard. Stefan Wyszyński, prymas Polski. Jako arcybiskup metropolita gnieźnieński i warszawski był także biskupem Skierniewic i ziemi skierniewickiej.

Autorem prezentowanej książki jest Andrzej F. Dziuba, od 2004 roku biskup łowicki z nominacji św. Jana Pawła II. Przez wiele lat kierował Katedrą Historii Teologii Moralnej na Wydziale Teologicznym KUL i ATK – UKSW. W ramach Konferencji Episkopatu Polski był m.in. przewodniczącym Rady Naukowej KEP, delegatem KEP na międzynarodowe kongresy eucharystyczne. Jest członkiem Rady Naukowej Głównej Biblioteki Lekarskiej oraz patronem Fundacji im. Kardynała Józefa Glempa w Londynie. Jest autorem wielu książek, artykułów i studiów naukowych, a także popularnonaukowych, zwłaszcza z zakresu teologii moralnej, katolickiej nauki społecznej i historii.

W opracowanie bp. Andrzeja F. Dziuby wprowadzają: spis treści (s. 3–5), słowo wstępne Krzysztofa Jażdżyka, prezydenta Skierniewic (s. 7), motto z wypowiedzi kard. S. Wyszyńskiego w Skierniewicach (s. 9) oraz słowo autora (s. 11–13). To dobry materiał informacyjny. Następujące potem dwadzieścia dwa rozdziały prezentują tematy odnoszące się do szczegółowych zagadnień zakreślonych w ich tytułach.

Oto tytuły poszczególnych rozdziałów: 1. *Pierwsza wizyta „Ad limina Apostolorum” (1951 r.) i uwięzienie (s. 15–25)*; 2. *Kapelusz kardynalski i zatrzymanie pociągu na dworcu kolejowym w Skierniewicach (19 czerwca 1957 r.) (s. 27–35)*; 3. *Wizyta w parafii p.w. św. Jakuba Apostoła w Skierniewicach oraz poświęcenie sztandaru*

kolejarzy (8 września 1957 r.) (s. 37–58); 4. *Wizytacja kanoniczna w parafii p.w. Znalezienia Krzyża Świętego w Lipcach Reymontowskich (20–21 sierpnia 1960)* (s. 59–78); 5. *Czas Soboru Watykańskiego II (1962–1965)* (s. 79–98).

Dalsze rozdziały przybliżają kolejne miejsca aktywności duszpasterskiej Prymasa Tysiąclecia: 6. *Konsekracja kościoła w parafii pw. Znalezienia Krzyża Świętego w Lipcach Reymontowskich (3 czerwca 1967 r.)* (s. 99–105); 7. *Wyjazd „Ad limina Apostolorum” (1968 r.) i przygotowania do Synodu Biskupów (1969 r.)* (s. 107–113); 8. *Madonna prymasowska* (s. 115–119) 9. *Pielgrzymka do Wiecznego Miasta (1970 r.) i II Synod Biskupów (1971 r.)* (s. 121–127); 10. *Nabożeństwo majowe w parafii p.w. św. Jakuba Apostoła w Skierniewicach (22 maja 1971 r.)* (s. 129–138); 11. *Wizytacja kanoniczna w parafii p.w. św. Stanisława, biskupa i męczennika w Godzianowie (29–30 maja 1972 r.)* (s. 139–153).

Kolejne lata posługi prymasowskiej kard. Stefana Wyszyńskiego, obok watykańskich, także znaczone były obecnością duszpasterską na ziemi skierniewickiej: 12. *Sakrament bierzmowania w parafii p.w. Znalezienia Krzyża Świętego w Lipcach Reymontowskich (21 września 1972 r.)* (s. 155–159); 13. *„Ad limina Apostolorum” (1973 r.) i III Synod Biskupów (1974 r.)* (s. 161–166); 14. *Adwentowa modlitwa w parafii p.w. św. Wojciecha, biskupa i męczennika w Makowie (20 grudnia 1974 r.)* (s. 167–174); 15. *Trzy jubileuszowe pielgrzymki do Wiecznego Miasta (1975 r.) i bierzmowanie w parafii p.w. Znalezienia Krzyża Świętego w Lipcach Reymontowskich (8 czerwca 1975 r.)* (s. 175–190).

Dalsze rozdziały studium bp. Andrzeja F., Dziuby przybliżają rodzenie się nowych parafii w Skierniewicach i okolicy: 16. *Parafia i świątynia na Rawce* (s. 201–225); 17. *Parafia i świątynia na Widoku* (s. 227–244); 18. *Parafia i świątynia w Stachlewie* (s. 245–259); 19. *Parafia i świątynia w Kamionie Skierniewickim* (s. 261–291); 20. *Cywilna parafia Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny* (s. 293–323). W części końcowej wskazano jeszcze na: 21. *Przywoływane Skierniewice* (s. 325–332); 22. *Pożegnanie i wdzięczność* (s. 333–342).

Dzieło bp. Andrzeja F. Dziuby zamykają *Zakończenie* (s. 343–346) oraz *Indeks nazwisk* (s. 347–351).

Dodano jeszcze obszerny załącznik zatytułowany *Stefan Kardynał Wyszyński – pasterz i świadek* (s. 353–396). Po *Wstępie* (s. 353) całość podzielono na 10 zwartych fragmentów: 1. *Lata młodości i nauki 1901–1924* (s. 353–356); 2. *Lata działalności kapłańskiej i dalszych studiów 1924–1946* (s. 356–358); 3. *Dwa i pół roku biskupiej posługi w Lublinie 1946–1948* (s. 358–360); 4. *Początki posługi prymasowskiej 1948–1953* (s. 360–364); 5. *Uwięzienie i odosobnienie 1953–1956* (s. 364–368); 6. *Lata millenium i terroru 1956–1970* (s. 369–373); 7. *Lata budzenia i dojrzewania przemian 1970–1978* (s. 373–376); 8. *Prymas Tysiąclecia i Jan Paweł II 1978–1981* (s. 376–381); 9. *Odchodzenie i śmierć 1981* (s. 381–384); 10. *Ku przyszłości* (s. 384–388). Dodano jeszcze *Zakończenie* (s. 388–389) i *Wybór bibliografii* (s. 391–396).

Wraz z objęciem misji arcybiskupowskiej metropolity gnieźnieńskiego i warszawskiego oraz Prymasa Polski w 1948 roku kard. Stefan Wyszyński stał się biskupem Skierniewic i ziemi skierniewickiej. Było to szczególnie symboliczne ze względu na fundację miasta przez abpa Jana Sprowskiego (1453–1464) przed ponad 500 laty. Szczególnie znaczącym elementem był także fakt, iż to w Skierniewicach mieszkało kilku Prymasów Polski, wśród nich abp Ignacy Krasicki.

W omawianym opracowaniu prymas Wyszyński ukazany został w dość szerokim kontekście, tak kościelnym i religijnym, jak i świeckim, jednocześnie także narodowym i patriotycznym oraz społecznym i kulturowym, a w pewnym sensie polityczno-narodowym. Co więcej, jest on ukazany w kontekście lokalnego Kościoła gnieźnieńskiego i warszawskiego oraz w całej Polsce i w Kościele powszechnym. W tak szeroki kontekst wpisywała się ówczesna postać Prymasa Polski. Z kolei godność kardynalska wpisywała go w uniwersalność Kościoła. Wydaje się, że właśnie takie szerokie tło pozwala lepiej rozeznaczyć liczne lokalne treści i informacje związane ze Skierniewicami i ziemią skierniewicką, a także ich pełniejszą i bardziej pogłębioną interpretację.

Zatem słusznie autor pisze we wstępie: „Otwierając tę książkę, spoglądać będziemy w niezbyt odległą historię, może dla wielu to jeszcze przeżycia i pamięć, a może i osobisty udział w opisywanych wydarzeniach i dziełach” (s. 11). To zachęta do powrotów w pamięci i do wspomnień, do bliskości i życia dziejami zbawienia, w które jest wpisany każdy ochrzczony, a więc i kard. Stefan Wyszyński. To przecież niepowtarzalna wspólnota Nowego Ludu Bożego, Ludu Nowego Przymierza, w paschalnym Jezusie Zmartwychwstałym.

Realizm wydarzeń, faktów oraz osób mocno ukazuje realizm posługi Kościoła *hic et nunc*. Te zmagania są żywym realizmem świadectwa wiary duchownych i świeckich. To właśnie, jak pokazuje książka bp. Andrzeja F. Dziuby, ta wspólnota wydała owoce nowych wspólnot parafialnych oraz budowanych przy nich świątyń, plebanii i zaplecza duszpasterskiego.

Poprzez szerokie ukazanie Prymasa Polski w Skierniewicach i na ziemi skierniewickiej wybrzmiał osobisty przykład jego posługi w parafiach, zwłaszcza archidiecezji gnieźnieńskiej i warszawskiej. Tutaj staje bardzo mocno troska duszpasterska o zapewnienie infrastruktury parafialnej wobec skupisk mieszkalnych. Ówczesne władze państwowe i partyjne systematycznie blokowały i utrudniały ich realizację, łamiąc konstytucyjne prawo do wolności i wyznania oraz manifestowania tych postaw. Jednocześnie wyraźnie wybrzmiewa szerokie spojrzenie ku przyszłości. W ten sposób autor ukazał jeszcze jedną cechę Prymasa Tysiąclecia na przykładzie Skierniewic i okolicy. Kardynał był wrażliwy na potrzeby duchowe małej ojczyzny, jaką tworzyła ta, tak droga mu, część archidiecezji warszawskiej.

Godne podkreślenia jest bardzo dobre korzystanie z szerokiej bazy źródłowej oraz literatury przedmiotu. Widać tutaj doświadczenie nabyte przy wielu wcześniejszych publikacjach oraz w pracy naukowej ze studentami w trakcie przygotowywania prac magisterskich i rozpraw doktorskich. Autor wydobył wiele znaczeń i stworzył z nich bardzo interesującą, a zarazem atrakcyjną mozaikę treściową, w której centrum ukazane są postać i dzieło Prymasa Tysiąclecia, zwłaszcza na rzecz Skierniewic i ziemi skierniewickiej. Oczywiście zapewne istnieje jeszcze możliwość uzupełnienia tego obrazu o inne elementy oraz pogłębienia tutaj prezentowanych.

Dostrzegając wspomniane bogate źródła, trzeba wskazać, że autor miał m.in. dostęp do nieopublikowanego jeszcze całego zbioru *Pro memoria* codziennych notatek kard. Stefana Wyszyńskiego. Dostęp do zapisywanych przezeń, niemal codziennie, obrazów jego posługi prymasowskiej. Dzięki temu prezentowana publikacja jest interesującym obrazem i stanowi fascynujące opracowanie. Ciekawe są zestawienia opisu tych samych wydarzeń przez Prymasa Polski oraz innych uczestników,

zwłaszcza proboszczów (np. w kronikach parafialnych, niestety często, zauważa się ich całkowity brak lub duży brak staranności; trudno to zrozumieć).

Autor obficie cytuje różne dokumenty i źródła, tak kościelne, jak i świeckie. Może to czasem budzić pewne pytania. Wydaje się jednak, że to celowy zabieg, aby ukazać ciągłość faktów i wydarzeń, które tak właśnie przebiegały w curriculum vitae Prymasa Wyszyńskiego. W tym kontekście niekiedy widać schematyczność działania urzędów państwowych, np. powielanie tych samych treści i stylów wysyłanych przez lata odpowiedzi na poszczególne pisma. To zapewne cecha aparatu biurokratycznego, który umiejętnie zniewalał pracownika, zazwyczaj ideologicznie i materialnie (widoczne znamiona korupcji). Trzeba jednak pamiętać, że wielu z nich było świadomych wrogiej działalności wobec Kościoła katolickiego, w nią się chętnie angażowali i to za sowitym wynagrodzeniem, na które łożyło społeczeństwo, w tym m.in. katolicy.

W tym kontekście słuszne jest stwierdzenie Krzysztofa Jajdyka, prezydenta Skierniewic: „Szczególnej wartości niniejszej książki dodaje baza materiałowa, oparta na licznych archiwaliach i dokumentacji fotograficznej [...]. To także cenne źródło wiedzy o lokalnej historii, osadzonej w trudnych realiach Polski powojennej, politycznie zależnej od sił zewnętrznych” (s. 7). Właśnie: obraz Kościoła tamtych czasów to także obraz części życia miasta i okolicy, zwłaszcza w strukturze powiatu, a czasem – po reformie administracyjnej i przez pewien okres – województwa.

Istotnym elementem formalnym książki o charakterze historycznym jest indeks nazwisk. To ważny materiał pomocniczy w lekturze książki z tak wielkim bogactwem postaci. Niestety zakradły się tam pewne nieścisłości czy wręcz błędy. Na przykład ksiądz prałat Bruno Dąbrowski został opatrzony skrótem abp (s. 347). Pytanie do redakcji o konsekwencje stosowania w indeksie skrótów św., prał. czy abp. Jednak nie przekreśla to wielkiego znaczenia owego indeksu, ale świadczy on o dojrzałości edytorskiej opracowania (red. Agnieszka Kutermankiewicz).

Ważnym dodatkiem do książki jest wspomniany obszerny załącznik. Pozwala on – choć schematycznie – poznać kard. Stefana Wyszyńskiego w szerszym kontekście poprzez jego krótkie curriculum vitae. Ważne jest także to, że tekst ten został w znacznym stopniu oparty na wypowiedziach samego kardynała Wyszyńskiego. Do pewnego stopnia jakby on sam opowiada swój życiorys. Dzięki temu niektóre szczegóły omawiane w książce mogą być bardziej zrozumiałe. Pomaga to także we właściwym zrozumieniu skrótów narracyjnych. Dobrze, że dodano także drugi wybór bibliografii, co pozwala na ewentualne dalsze lektury i pogłębienie wiedzy o Honorowym Obywatelu Miasta Skierniewice.

Andrzej F. Dziuba poprzez omawiane studium wpisuje się twórczo w refleksję nad dziejami Skierniewic i ziemi skierniewickiej, zwłaszcza w czasach najnowszych. Zastosowany język i terminologia pozwalają zauważyć, iż jest mu bliska ta historia. Wynika to zapewne z jego posługi biskupiej na rzecz mieszkańców diecezji łowickiej. Autor także rozumie specyfikę tego regionu Polski i Kościoła, znając bardzo dobrze z wcześniejszych badań i publikacji własnych historię ludzi i wielu wydarzeń.

Po lekturze prezentowanej książki należy w całej roźności uznać za słuszne stwierdzenie prezydenta Skierniewic, który pisze we wstępie: „W sposób szczególny pragnę wyrazić wdzięczność Autorowi – Jego Ekscelencji Księdzu Biskupowi Andrzejowi Franciszkowi Dziubie – za trud włożony w powstanie dzieła, a także za inspirację do podjęcia wspólnie tej zaszczytnej inicjatywy” (s. 7). Można zatem wy-

---

razić nadzieję, że po wydaniu już dwóch tomów „Rocznika Skierniewic” w kolejnych pojawią się studia nad kard. Stefanem Wyszyńskim, Prymasem Polski, odnoszące się nie tylko do miasta Skierniewice, ale także i większej małej ojczyzny. Będzie to dobry wkład w refleksję nad dziejami miasta i okolicy, a poprzez publikacje w „Roczniku” stanie się ona bardziej dostępna i pogłębiona.

O. Dennis Kolinski, SCJ

Canons Regular of St. John Cantius Chicago, USA

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-2766-3242>